

תיאטרון של הישיבה

הפרינג' החילונית

בישיבה החילונית רואים גם חובה להעמיק בשורשי הזהות החילונית וללמוד - חוץ מהמקרא והמשנה, מסוגיות בתלמוד וסיפורי חז"ל - גם טקסטים מכוונים של הגאורות האירופית וההשכלה היהודית ויצירות ספרות מכוונות של התרבות העברית החדשה

ישיבה חילונית צילום: מוטי קמחי

אריאל לינסון

קבוצת מורים לספרות עברית ומקרא נתקלו בשנים האחרונות בשתי בעיות שהטרידו אותם והניעו אותם למצוא להן פתרון במסגרת הישיבה החילונית בירושלים. הראשונה, שצעירים רבים בחברה הישראלית חשים מנותקים מן התרבות היהודית העשירה ואף מרגישים כלפיה רגשות של ניכור, תיעוב ועם. השנייה, שיש חסרון במסגרת חינוכית צעירה אינטנסיבית ללימודי יהדות מתוך תפיסת עולם חילונית, לאחר גיל צבא. וברקע, החמרת מצבה של ירושלים המאבדת את צעיריה החילוניים במה שמתואר בשנים האחרונות כ"הגירה שלילית" בעקבות מחסור במקומות עבודה ובגלל האופי המתחרד של העיר. ירושלים סובלת מתדמית שלילית ומתהליכים חברתיים שונים שגורמים לצעירים רבים לעזוב את העיר. ירושלים מונה היום כ-765,600 תושבים, מהם 35% ערבים ו-65% יהודים. מתוך האוכלוסייה היהודית כ-28% הם חרדים, 30% דתיים למיניהם ו-42% מסורתיים וחילוניים. ירושלים הולכת ומאבדת את אופייה כעיר בירה מגוונת ופולורליסטית, מכיוון שצעירים חילונים רבים עוזבים את העיר לאחר לימודיהם, כי אינם מוצאים בה עוגן תרבותי או כלכלי. על פי דו"ח "ירושלים והדור הצעיר" של אורי טריוובר, שנערך מטעם הקרן לירושלים (2010), נמצא ששיעור הצעירים היהודים הלא-חרדים בעיר נמצא בידידה תלולה בין השנים 2007-1996, משיעור של 53% ל-43%. התחזית לשנת 2020 ממשיכה מגמה זו עד לשיעור של 40% מכלל הצעירים בעיר.

חילונים, דתיים ומה שביניהם

כדי לבדוק הנחות מוצא אלו, ערכו יוזמי הישיבה החילונית בירושלים סדרה של אירועי תרבות המארגנים את גבולותיו של בית המדרש. בכל האירועים הללו השתתפו מאות אנשים, חילוניים, דתיים ומה שביניהם (כמיטב הקהל הירושלמי המגוון), שרובם המכריע צעירים. סדרת האירועים הללו חשפה מצד אחד את הצורך, הסקרנות והרצון של צעירים רבים בירושלים להשתתף באירועי תרבות יהודית "אחרים", ומן הצד האחר את החסר במרכז תרבותי שיכול ליצור אירועים כאלה. הישיבה החילונית בירושלים הוקמה מתוך רצון להציע להם תכנים שאינם מנותקים מחייהם וצרכיהם אורי טריוובר, שנערך מטעם הקרן לירושלים (2010), נמצא ששיעור הצעירים היהודים הלא-חרדים בעיר נמצא בידידה תלולה בין השנים 2007-1996, משיעור של 53% ל-43%. התחזית לשנת 2020 ממשיכה מגמה זו עד לשיעור של 40% מכלל הצעירים בעיר.

מייסדי הישיבה החילונית בירושלים מאמינים שצירית עוגן משמעותי לצעירי העיר וקהילה שאליה הם יכולים להשתייך קשורה ביצירת

חודשים רצופים, בתנאי פנימיה, יעסקו הצעירות והצעירים במפגש עם העולם היהודי לדורותיו ועם התרבות העברית החדשה, וגם יגעו בעולמות רוח אחרים: פילוסופיה, נצרות, בודהיזם. התלמידים יקחו גם חלק בפעילות חברתית בקהילה, ייצאו לסיוורים להיכרות עם צדיה מדרש שהספק וסימן השאלה מקנים בו, שיש המיוחדים של ירושלים, וייפגשו עם יוצרים מקומיים, אנשי רוח ופעילים חברתיים. באוקטובר 2011, ראשית שנת תשע"ב, נפתחה שנת הפעילות הראשונה של הישיבה החילונית בירושלים. המחזור הראשון מונה כ-15 תלמידים ותלמידות שהגיעו ללמוד לתקופה של ארבעה חודשים פסטורליים בלב עין כרם, בבית הארחה יפהפה שחרת על דגלו מפגש וקירוב לבבות בין שלוש הדתות.

קהל היעד של התוכנית הם אותם צעירים וצעירות אחרי גיל צבא (בני 20-30), המצויים על פי רוב בתקופת מעבר וחירוף בה עולות שאלות רבות: היכן לגור ועם מי - עם שותפים? בקהילה? במה לעבוד? מה ללמוד? האם לנסוע "להתאוורר" מעט לאחר השירות הצבאי ולפני תחילת ה"חיים"? התוכנית של הישיבה החילונית בירושלים מבקשת לקחת חלק בתהליך זה ולהוות את אחת האופציות - לפני ה"סיוול הגדול" או לאחרי, לפני הלימודים או לאחריהם.

מדוע "ישיבה" ומדוע "חילונית"?

ונשאלת השאלה: מדוע "ישיבה חילונית"? הרי המילה "ישיבה" עלולה לגרום אי נחת בחילוני הממוצע, ואילו המילה "חילונית" עשויה לדחות צעירים דתיים ואולי אף מסורתיים. כל זה נכון, אבל בשילוב המילים הזה קיים מתח חשוב, אוקסימורוני, אתגר לחברה הישראלית, מתח שיש בו גם מהאינטנסיביות של הלימוד הישיבתי

המסורתי וגם מההיצע המגוון של עולמות ידע חדשים, שלא נכללו (ואף היו אסורים) בישיבה המסורתית. זו ישיבה שבה לומדים שירה והנצרות והאיסלאם, שעוסקים בה גם בעשייה חברתית בשכונה. הישיבה החילונית היא בית מדרש שהספק וסימן השאלה מקנים בו, שיש בו מסע רוחני, יושר אינטלקטואלי יותר מקומץ של מחשבה ביקורתית. זה מקום שבו צעיר וצעירה חילוניים - שתפיסת עולמם ליברלית והומניסטית, והם מאמינים בשוויון בין המינים - יכולים לשבת יחד וללמוד על תרבותם.

בישיבה החילונית רואים גם חובה להעמיק בשורשי הזהות החילונית וללמוד - חוץ מהמקרא והמשנה, מסוגיות בתלמוד וסיפורי חז"ל - גם טקסטים מכוונים של הגאורות האירופית וההשכלה היהודית ויצירות ספרות מכוונות של התרבות העברית החדשה, כגון שפינוזה, מנדלסון, אחד העם, ביאליק, ברדיצ'בסקי וברנר. שכן במקביל לצורך של צעירים חילונים היום ללמוד מקרא, תלמוד והלכה, הם חייבים ללמוד על ראשית היווצרותה של הזהות היהודית החילונית כדי לעמוד על עומקו של תהליך בניית הזהות שלהם עצמם. לכן הדגש על המילה "חילונית", יותר משיש בה הגדרה יש בה אתגר.

האתגר הגדול ביותר שיש בהקמתה של ישיבה חילונית הוא האתגר שבחופש. לישיבה חילונית המחפשת את מקומה בתקופה של התחדשות יהודית יש חובה לדאוג ליצירה שאין לה כל עניין לשמר את הקיים ושהדחף שלה הוא מהפכני. ייתכן, שהמודל הקרוב ביותר שנכון להשוותו לעולם היצירה של הישיבה החילונית הוא המודל של תיאטרון הפרינג'. כשמקיימים קבוצת תיאטרון שוליים חדשה,

היוצרים והמשתתפים רואים עצמם כסוללי דרך חדשה, אלטרנטיבה לעשייה הממסדית. הבנה זו מאפשרת להם לבצע שינויים מבניים בחלק העבודה ובדרכי העבודה ובאופני הערכה והמסרים. בדרך כלל, בגלל הקשיים שבגיוס משאבים, הדלות באמצעים טכניים דורשת מן היוצרים והאמנים לאלתר ולחסוך. כל אלה גורמים ליצירתה של הוויה אחרת, שיוצרת קירבה בין החיים לעולם היצירה. חסרון המשאבים מביא ליצירתה של קבוצת אמנים קטנה מן הרגיל, קבוצת איכות אינטימית שרגש של שותפות גורל ושליחות פועם בה ויוצר אצלה אינטנסיביות של עשייה שלא תמיד מצויה בהקשרים אלה. משך הפרויקטים של תיאטרוני פרינג', על פי רוב, קצר יותר מן הרגיל. וכך, לישיבה החילונית בירושלים תכנית אינטנסיבית של ארבעה חודשים בלבד. חוויה דחוסה שיש בה כדי לשנות אורחות חיים ומחשבה. שלא כתיאטרון הרפרטוארי, אין תיאטרון הפרינג' מחויב לטעם הקהל ולנורמות האסתטיות המקובלות. עיקר שליחותו דווקא בהצגה של מופעים או טקסטים חדשניים, לא שגרתיים, מעוררי מחשבה, מהפכניים ומערערי מציאות.

הדמיון בין תיאטרון הפרינג' לישיבה החילונית מלידי ביטוי ברצון להקים "מעבדה לניסויים בהדות", שמטרתה ליצור מרכז תרבותי ורוחני חדש למען צעירים המבקשים לבחון מחדש את האמיתות המקובלות של זמננו על אודות היהדות והישראליות, מרכז שבעורתו ויכולו ליצור קהילה מהפכנית הרואה כעצמה אוונגרד של יצירה יהודית חדשה. אין מקום מתאים וראוי יותר מן העיר ירושלים לשמש אכסניה, חומר גלם ומקור השראה לישיבה חילונית.

אריאל לינסון הוא מייסדי הישיבה החילונית בירושלים ודוקטורנט לספרות עברית באוני' העברית

שלומית נעים נאור

כיצד השפיעה החילונית על חייה?

לאדם הסבוך ברשת זהויה שאלה מצוינת. מי אני? אישה, דתייה, פמיניסטית, ירושלמית. אני רעיה, אני בת, אני אחות, אני דודה, הייתי נכדה וביום מן הימים אהיה, בעזרת השם, אימא וסבתא. מה בזהויה האישית, הדתית, המשפחתית, הנשית, המקצועית, מושפע מהחילוניות? החילוניות היא שהעניקה לי את "האחרות" את העולם שלמולו ובזכותו גיבשתי את זהויתי, כאישה דתייה פמיניסטית העוסקת ביהדות ובספרות. היא מעניקה לי חופש. היא האמריקה שלי.

גדלתי ברעננה של שנות השמונים, עיר מוגנת ובטוחה. אבא היה דתי, מהזן הבית"רי, לא המפד"לניקי. אמא גדלה בבית חילוני. לאחר נישואיה לאבי קיבלה על עצמה לשמור מצוות. דודי ורעייתו מצד אבא היו חילוניים, ודודתי ומשפחתה מצד אימא גם הם חילונים. וכולם משוחחים עם כולם. כולנו קרובים. משפחה.

בביתנו ממלאים ספרי פילוסופיה את הכתלים. רנה דקארט מטיל ספק בכל דבר ומתוך כך הוא חש בוודאות. בפעולות ב"בני עקיבא" המהלך הוא הפוך. אנחנו לומדים את ספר הכחורי לפני המפקד בשבת. הטון בפעולה הוא מוחלט. ודאי. והספק שבתוכי מתחדר. מניין הוודאות? איך יודעים שכך באמת הוא הדבר, אם לא בדקנו רעיונות אחרים, איך קרה שכולם חושבים אותה מחשבה? לימים, כשאגיע לחוג לפילוסופיה באוניברסיטה העברית ולבית מדרש אלול בירושלים ארגיש תיקון גדול. הנה. זה לא רק אני. יושבים מאות אנשים ובהם כיפות שונות וחצאיות ומכנסיים וכיסוי ראש, וגם הם מאמינים שישנה יותר מאפשרות אחת, ושיש להעמיק ולחקור ולהטיל ספק, ויותר מכל, השיחה הנרקמת בין העולמות מוכרת לי מבית הוריי.

דווקא בשנות הטלטלה שלאחר רצח רבין, שבהן הועמק השסע, התהדק החיבור בין הקולות שהתעקשו להמשיך לשוחח זה עם זה. שם מצאתי את עולמי, בתפר שבין הדתי לחילוני, באפשרויות הבלתי-מוגבלות לבניית זהויתי החדשה. אני מהגרת בעולם חדש, שבו החופש ניתן לכולם, אני יכולה להשמיע את קולי, והוא שווה לקולות האחרים. אני יכולה לבחור ולבנות את עצמי מחדש. חיפשתי ללמוד עם השונים ממני, את הדומים לי כבר שמעתי. בבתי המדרש המעורבים למדתי לזהות קולות סמויים מן האוון, לתבוע מהמקורות תשובות לחיי העכשוויים, ולקחת חלק במהפכת לימודי היהדות בישראל, שהיא בחלקה מהפכה פמיניסטית.

גדלתי בבית פמיניסטי מבלי לדעת שהוא כזה. סבתא חברת כנסת, דודה שופטת, אימא עובדת במשרה מלאה, אבא ד"ר לפילוסופיה שמגהץ בגדים ושוטף כלים. באוניברסיטה למדתי ספרות עברית, פילוסופיה וגם תלמוד. ולא פעם נאמר לי, "מילא פילוסופיה, אבל מה לך, אישה, ולתלמוד? תלמדי תנ"ך, אגדות, מה את צריכה תלמוד? הרי ממילא לא תפסקי הלכה". ולא הבנתי איך סבתא ודודה ואימא יכולות לעשות מה שהן עושות, ואיך יכול להיות שאני כאישה לא "צריכה" לתלמוד משהו רק מפני שהוא "של גברים". לימים, כשלמדתי אצל ד"ר תמוטל צמיר באוניברסיטת בן גוריון קורס בשירה ומגדר, יכולתי לזהות מנגנונים פטריארכליים דכאניים והיררכיות.

היום, כאשר אני עולה ל"קו-הפרדה" דוגמת קו 402 מגבעת שמואל לירושלים, וגבר זר מבקש מבן זוגי שאני אעבור לשבת מאחור, אני המשיבה לאותו איש. אינני מזכירה את פסיקתו של הרב משה פיינשטיין, גדול פוסקי הדור שעבר שחי בארה"ב, כי מותר לגבר ולאישה לשבת על אותו ספסל באוטובוס. במקרים אלה, השפה החילונית היא זו שאני מגייסת לעזרתי. מדינת ישראל היא מדינה דמוקרטית וזכותי לשבת בכל מקום שארצה. אני מציעה לפונה לעבור הוא עצמו למקום אחר אם יחפוץ. השפה החילונית מעניקה לי כוח, אני שולטת בה, ועובדת היותי אישה לא תשמש נימוק נגדי, רק תקל את הפחתת שכרי. תלמידיי משווים את סיפור קווי ההפרדה לסיפוריה של רוזה פארקס. אמריקה, כבר אמרת?

שלומית נעים נאור היא יו"ר רשת בתי המדרש בישראל וסמנכ"ל מליץ

בינה

החיבור של קרן פוזן לבני נוער וצעירים בישראל

ישיבה חילונית צילום: דן קין

שיעור בישיבה החילונית בתל אביב

בינה היא ארגון חינוכי-חברתי ייחודי בנוף הישראלי, הפועל להתחדשות יהודית מתוך השקפה פלורליסטית. המטרה של בינה היא לחבר בין החברה הישראלית החילונית לבין מקורות התרבות היהודית"

בליווי והדרכת צוותי מורים בפרויקט "שורשי ישראל" בשיתוף עם רשת אורט, והיא מעורבת בפרויקט "עם עולם" של עיריית ראשון לציון ובפרויקט "יהדות ותרבות" בכפר סבא וקרן פוזן.

לשוחח בגובה העיניים

לדברי ערן ברוך, "בבתי הספר ובתיכונים מעורבת בינה בעבודה על הזהות היהודית. מדובר בפרויקטים מוניציפאליים בשיתוף עם הרשויות המקומיות ועם משרד החינוך. כיום אנו פועלים בראשון לציון בכל התיכונים בעיר, בכפר סבא, בת"א וברשת אורט שמהווה 10% ממערכת החינוך בארץ. לתיכונים אנו מציעים מגוון פעילויות המשלבות תלמידים, מורים והורים ומאפשרות להם שיחה בגובה העיניים. אנו מארגנים הרצאות על מחשבת ישראל ופעילות בלתי פורמאלית הכוללת סיורים וסמינרים. אנו עורכים גם בתי מדרש כאירוע קהילתי, בשילוב תלמידים, הורים ומורים בבתי הספר בט"ו בשבט ובשבועות."

לימוד מעמיק ומעורבות חברתית

לדברי ברוך, "בימים אלה קמה לישיבה החילונית שלוחה נוספת, אחות קטנה בירושלים, בעין כרם. הלימודים כוללים מכינה קדם צבאית, גרעיני נח"ל לפני ותוך כדי השירות בצבא וקבוצות של בוגרי צבא בגיל 22-30. רוב התלמידים בישיבה חילוניים - בנים ובנות לומדים ביחד. המטרה היא ללמוד תורה באופן מעמיק, אינטנסיבי ולהיות מעורבים בעשייה חברתית מקומית. תכנית הלימודים מאפשרת שילוב של לימודים ועבודת... מכינה קדם צבאית, למשל, לומדים 2-3 ימים בשבוע ושאר הזמן עוסקים בעשייה חברתית או עובדים".

על שיתוף הפעולה עם קרן פוזן יש לערן ברוך רק מילים טובות: "אני חושב שקרן פוזן מסורה מאוד להפצת רעיון היהדות כתרבות גם בארץ וגם בתפוצות. יש כאן שיתוף פעולה נדיר ומעורר כבוד לטעמי בין האב פליקס לבן דניאל הממשיך את המסורת של אביו בנושא הזה. אנשי הקרן, ובראשם יעל נכון הראל, מעורבים בתכנים ושותפים לעיצוב הדרך. אנו מתייעצים איתם והם מעורבים גם ברמת העשייה היומיומית".

"הפרויקט העוסק בזהות יהודית בקרב הציבור החילוני", הוא מספר, "רחב מאוד, ואני מרגיש שבשנים האחרונות יש יותר עניין בנושאים אלה בעיקר בין בני נוער... בצה"ל אנו פועלים הרבה בתחום הזהות היהודית הישראלית. הפעילות נעשית בתיאום מלא עם חיל החינוך. באמצעות הפעילות בצה"ל אנו מביאים את הבשורה של יהדות כתרבות לזירה שברך כלל אינה פתוחה לה. אנו מציעים מגוון רחב של פעילויות, כגון שבתות חינוך, ימי עיון על ציונות, יהדות חברתית, הרצאות וסמינרים, קתדרה לקצינים בכירים, עבודה בין צוערים ומפקדים, ומקווים שהשפעה תחלחל הלאה דרך הפיקוד והאמירה האישית של המפקדים".

הישיבה החילונית של בינה פועלת מזה 5 שנים בדרום ת"א, ולומדים בה כ-200 תלמידים. הישיבה מבקשת לשקם את מקום הלימוד והעיסוק בתרבות היהודית כחלק מתפיסה יהודית תרבותית כוללת, ומתוך בניית תפיסת עולם ערכית הרואה בלימוד נדבך מחייב היוצר מחויבות חברתית ומכוון לעשייה. בבינה מקווים שהעיסוק ביהדות, שמרכזה בסוגיות חברתיות הומאניות, יעורר הזדהות עם תרבות משותפת ויחזיר למרכז הבמה את ערכי הערבות ההדדית והסולידריות החברתית בחברה היהודית.

כר טבעי לעבודה משותפת

על שיתוף הפעולה עם קרן פוזן מספר ברוך: "קרן פוזן ובינה מצאו כר טבעי לעבודה משותפת. בינה אינה מתביישת לדבר על חילוניות, יש לה טווח פעילות רחב הנוגע בקהלים רבים. זה דבר ייחודי. מעטים ארגוני התחדשות יהודית שתמצאי באתר הבית שלהם או בשיח שלהם את המילה חילוני. רובם משתמשים במילה פלורליזם אך לא במושג חילוני. זה אומר משהו על הניסיון לצקת תוכן חיובי ומשמעותי בקהילה יהודית חילונית שאינה רואה עצמה בטלה או ריקנית לעומת הכאילו-מלאות הדתית."

"בשנים האחרונות", הוא מוסיף, "צומחת בינה ועוסקת באוכלוסיות רחבות - תלמידים בבתי ספר, צעירים בגרעיני נח"ל, חניכי המכינה הקדם צבאית וצעירים בגוגי צבא. לארגון בינה פעילות חברתית רחבה בארץ. הוא משתף פעולה עם צה"ל, פועל בתוך אוכלוסיה בגורת בבתי מדרש בעלי קהל מגוון ביותר. בקהילות אנשי עסקים אנו עורכים מפגשים בהנחיית דב אלבוני, כעת, כל שנותר, הוא להפיץ את הבשורה לכמה שיותר אנשים."

טבעי שקרן פוזן, שקמה במטרה לקדם את ראיית היהדות כתרבות וכציוויליזציה היסטורית, ולא כדת בלבד, מצאה שפה משותפת עם בינה. כשיחה עם מנהלת התכנית בקרן פוזן, יעל נכון הראל, המעורבת באופן פעיל בפעילות המשותפת לקרן ולבינה, היא מציינת: "שני הגופים תופסים את היהדות, מעבר להיותה דת, כתרבות היכולה לשמש השראה, מקור לביטוי אישי ומקור לחיי תרבות עשירים. כעת, כל שנותר, הוא להפיץ את הבשורה לכמה שיותר אנשים."

שלושה פרויקטים עיקריים מהווים את עיקר שיתוף הפעולה בין קרן פוזן לבין בינה: הפעילות עם בני נוער ברשויות המקומיות, הפעילות בצה"ל והישיבה החילונית. מחלוקת החינוך בבינה מציעה לבתי הספר התיכונים ולצה"ל תוכניות ללימודי יהדות חברתית ויהדות כתרבות. הפעילות משלבת תכנים של זהות יהודית ושל צדק חברתי באמצעות סדנאות ובתי מדרש. המחלקה פועלת במתכונת של סמינרים, שמשותפתים עוברים תהליך בירור משמעותי של זהותם היהודית והקשר בינה לבין תפיסה חברתית צודקת, של ימי עיון והעשרה ושל סיורים חברתיים שנושאים זהות יהודית ויהדות חברתית. יחד עם כך, עוסקת המחלקה גם

גל ברוזין

בינה, ראשי תיבות "בית היוצר לנשמת האומה", ביטוי שטבע ביאליק, היא ארגון חינוכי-חברתי ייחודי בנוף הישראלי, הפועל להתחדשות יהודית מתוך השקפה פלורליסטית. המטרה של בינה היא לחבר בין החברה הישראלית החילונית לבין מקורות התרבות היהודית, בעיקר בעבודה בין צעירים. בינה פועלת במסגרת "מרחבים", חברה לתועלת הציבור של התנועה הקיבוצית, ובתמיכת קרן פוזן.

היוזמה להקמת בינה היתה של אנשי רוח וחינוך בתנועה הקיבוצית ומחוצה לה, מתוך כוונה לעשות מעשה של חיבור ותיקון: תיקון האדם, תיקון החברה ותיקון העולם בדרך של צמצום פערים וחתירה לצדק חברתי ברוח היהדות.

ערן ברוך, מנכ"ל בינה, מוסמך המחלקה לפרשנות ותרבות מאוניברסיטת בר-אילן, מיוזמי פרויקט בינה וממקימי הישיבה החילונית, מסביר: "בינה נמנית עם קבוצות הזהות השונות המתמודדות על עיצוב פניה של החברה הישראלית. הארגון מקדם את העיסוק בהתחדשות יהודית מתוך השקפת עולם פלורליסטית. הגישה החינוכית של בינה חותרת לבניית ציבור וקהילה יהודית חופשית וריבונית במדינת ישראל, הרואה ביהדות תרבות פתוחה ומתחדשת, ובמסורת מקור השראה ולא מקור סמכות".

ברוך מספר כי בינה הוקמה בשנת 1996, חודשים אחדים לאחר רצח רבין, בתקופה שבה החמיר היחס בין דתיים לחילוניים: "הרעיון להקמת בינה נרקם לאחר הרצח. ראינו בו רצח יהודי, לא רק במונח של יהודי רוצח יהודי אלא במונח זה שהרוצח שאב לכאורה את השראתו מארון הספרים היהודי - הוא דיבר על דין רודף והתייעץ עם רבנים. זה היה רצח שלאחריו, מנקודת השקפתי, התבסס על יהדות. למרות שמדובר בתפיסה מעוותת היא עדיין חיה, נושמת ובוועת. לא למדנו לקח. המצב היום לא השתפר ממה שהיה לפני 16 שנה, להיפך, הוא נעשה גרוע יותר. מאז התפרסם הספר 'תורת המלך' ויש 'תג מחיר'. אנו בבינה החלטנו להקים בית מדרש, או ישיבה שתדבר יהדות והשמקנה שתעלה ממנה לעולם לא תהיה - בואו נרצח".

נאמנות, גמישות, יעוד

אתגרי היהדות החילונית

מה המשמעות של להיות בן או בת לעם ולתרבות היהודית? יש בעם היהודי החיים לאור תפיסה שמשמעות הדבר היא בראש ובראשונה היצמדות למה שמקובל בעיניהם כדרך היהודית המסורתית. הם רואים את חייהם בעולם כריצה בתוך מסלול ממשולמים, שהדרך היחידה לעבור אותו בשלום ולהגיע בבטחה לקו הסיום היא שמירה והקפדה לרוץ את המסלול הזה לפי המפה המפורטת שהורישו להם אבותיהם ואמותיהם. התפיסה הבסיסית שלהם היא שהדורות הקודמים היו קרובים יותר למקור, ולכן הם זכרו טוב יותר מאיתנו מה בדיוק מבקש האל מהאדם ומהי הדרך המדויקת לעובדו.

לעומתם, יש שאינם חשים צורך לדבוק בדרך החיים המסורתית הזו, ולכן השתייכותם לעם היהודי תבוא לידי ביטוי בעיקר בדאגה לקיומו הפיזי ורווחתו הקיומית של העם היהודי בעולם. תחושת האחוה האינסטינקטיבית לכל יהודי מיתרגמת אצלם גם לתחושת אחריות ונאמנות לברית הבלתי כתובה שבין היהודים. בבחינת "כל ישראל ערביין זה בזה".

אין סיבה לשלול את זכות קיומן של תפיסות אלו. מה עוד שבקרב היהודים בהווה אין בדרך כלל חלוקה חדה כל כך. רוב היהודים בעולם כיום מקיימים בתודעתם וברגשותיהם את שני סוגי הנאמנות הללו במידות ובמינונים שונים. עם זאת, אני לא יכול לאמץ לעצמי אף אחת מהן באופן מספק. אינני מקבל את הטיעון המרכזי של הזרם ההלכתי ביהדות הרואה במערכת ההלכתית שקיבלתי מאבותיי כדרך החיים המומלצת של האל יוצר-כל. ומן הצד האחר, אינני יכול להסתפק באינסטינקט של אחווה ביני לבין כל יהודי באשר הוא. הסתמכות גורפת מדי על אחווה ערטילאית שכזו עלולה בקלות רבה מדי להיעשות בסיס לתורה גזענית יהודית.

על אלו יסודות, אם כן, אני יכול להעמיד את הוהתי היהודית? איך אני מתייחס לתרבות הדורות הקודמים? מה אני לוקח ממנה לחיי ומה אני משאיר לאחרים? האם אני יכול למצוא איה ציר פנימי עמוק שמכונן אותי? מהו העונן המבטיח כי לא אלך לאיבוד? שדרכי לא תוביל אותי מחוץ לתרבות הזו? מה יגרום לכך שילדי ידעו איפה הבית כדי שתמיד יוכלו לחזור אליי?

כדי לענות, ולו גם באופן חלקי, על השאלות הללו, גיבשתי לעצמי שלושה כללים עקרוניים שיכולים לדעתי להציע התחלה של דרך אחרת - כללים שמציעים כלים לפיתוח אופקים חדשים ונרחבים לתרבות היהודית בת זמננו.

א. נאמנות

כאשר אנו ניגשים לעסוק במורשת היהודית, עלינו לדבר מתוך נאמנות אליה. משל למה הדבר דומה: לבית גדול, רב חדרים, ספרים וחפצים, שקיבלתי בירושה מהוריי והם מהוריהם שלהם במשך עשרות דורות. מהו האופן שבו אני מתייחס לירושה הזו? האם עלי לגור בבית, לעולם לא לצאת ממנו, ולא להחליף אף אחד מרהיטיו או חפציו גם כאשר התקלקלו ויד הזמן אכלה בהם? ודאי שלא. גישה שכזו יוצרת תהליך ברור שבו כל דור ודור מצמצם עוד יותר את מרחב הבחירה של הדור הבא.

כאשר אני מקבל את הירושה הזו לידי ולאחריותי, אני מרגיש הכרת תודה עמוקה לדורות הקודמים במשפחתי שהעניקו לי את הזכות והכבוד לטפל במורשתם. אינני מזלזל בדבר ממה שהורישו לי, יהיה זה החפץ הזנוח והצדדי ביותר שבירושה. בשלב הבא, אני נגש לבחינת הירושה שקיבלתי - אלו אוצרות חכמה, ידע, אמנות ורכוש הם השאירו לי. כל דבר, ולו גם חפץ שאינני יכול או רוצה להשתמש בו, יקבל ממני את הכבוד ואת היחס האישי, גם אם לא אשתמש בו לעולם ואין לו ערך כספי, אניח אותו באחד החדרים, ואמשך להיות נאמן לו - זהו חפץ שקיבל את תשומת הלב של הדורות הקודמים לי ויתכן שגם דורות אחרים שיבואו אחרי ימצאו בו טעם.

נאמנות במובן הזה היא מתן כבוד לעבר שלי, אינני מזלזל בשום חלק מהעבר היהודי ובמיוחד לא באותם חלקים שקיבלו מעמד של קדושה או קנוניזציה. מבחינתי, זו משמעותו של הדיבר: "כבד את אביך ואת אמך למען יארכו ימיו על האדמה אשר יתנה

אלהיך נתן לך". זהו דיבר מיוחד וחריג בתוך מכלול עשרת הדיברות, הן מבחינת הניסוח והן מבחינת הגמול שהוא מבטיח. יש המבנים את הדיבר הזה כמבטיח אריכות ימים לכל המכבד את הוריו. לפירוש זה מספר בעיות, אך העיקרית שבהן היא הדגש שבסוף חלק הגמול של הפסוק: "על האדמה אשר יתנה אלתיך נתן לך". נראה שאין להבין את הדיבר הזה רק במובן הקונקרטי של "לעזור לאבא ואמא הזקנים". צריך לקרוא את הציווי "כבד" גם במשמעות של מתן נוכחות ומתן משקל בתוך החיים. כלומר, אם אנו רוצים להאריך ימים על האדמה הזו - במקום הכל כך קונפליקטואלי הזה, מקום שהייתנו בו היא שאלה המזדקרת מול פנינו כל יום - אנחנו חייבים לתת כבוד לעבר שלנו.

הציווי לתת כבוד לתרבות הדורות הקודמים משמעו נוכחות של המורשת התרבותית שלי בחיי ונאמנות לה. אינני חייב לחיות באופן מלא או אפילו חלקי על פיה, אבל אני נותן לה כבוד, אני נותן לה משמעות ונוכחות בתוך החיים שלי. אני מכיר אותה היטב וכן-בית בחדריה. זה האתגר הראשון מבחינתי בימינו: איך יוצרים חברה ישראלית, חילונית, דמוקרטית הנותנת מקום של כבוד למורשת שלנו בתוך החיים?

ב. גמישות

המשכה של הנאמנות היא הגמישות ויכולת הפרשנות. אם נרצה ליצור את הכבוד הזה, את הנוכחות העמוקה של התרבות שלנו בתוך החיים, מוטלת עלינו משימה אדירה: לתרגם ולפרש את המקורות שלנו. אינני מתכוון לתרגום משפה לשפה, אלא לתרגום במובן העמוק של המילה, לעבוד עם מקורות עם ישראל ולמצוא את הדרך להביא אותם אל הצעד וההתפתחות הבאים שלהם.

מעברים מן הסוג הזה מצריכים הרבה מאוד גמישות אבל גם הרבה מאוד ידע ונאמנות. המודל העיקרי בעיני לגמישות, מן הסוג הזה נעוץ בנאמנות למקורות, ובנאמנות זו אני מכוון למה שהוא, למיטב הבנתי, הלב הפועם של התרבות היהודית - היכולת להשתנות ולהתחדש. המסורת היהודית תמיד הייתה נאמנה ליכולת הגמישות שאנו מוצאים בה כבר מתקופת המקרא, אך באה גם לידי ביטוי בשלוש תקופות מעבר המוכרות לנו היום די הצורך: המעבר בין תקופת המקרא לתקופת התלמוד; המעבר מהתרבות התלמודית ליצירת התרבות הקבלית היהודית; המעבר מהיהדות המסורתית אל היהדות הציונית החילונית ותקופת ההשכלה. שלוש נקודות המעבר הללו יצרו שינוי מתבקש ואדיר בתפיסת עולמה של היהדות וערכיה המרכזיים.

בסיפור היהודי שלי - עוצמת היהדות הייתה נעוצה מאז ומעולם דווקא ביכולת הגמישות שלה שבאה לידי ביטוי בתופעת מדרשי ההלכה והאגדה ובספרות התלמודית, בתורת הקבלה והחסידות ובקרב מבשרי הציונות. השקפתי זו טוענת טענה הפוכה לגמרי מן המשפט הידוע, "יותר מששמרו ישראל על השבת - השבת שמרה עליה". מה ששמר על התרבות היהודית שלא תתנוון ותיכחד, זו דווקא הגמישות הפנימית שיש במנגנוניה העיקריים בדמותם של המדרש וחובת הפרשנות הנצחית.

למיטב הבנתי, יהודי מדינת ישראל נמצאים כיום ללא ספק בעיצומה של נקודת מעבר שכזו, שתוביל אותם להגדרתה של היהדות באופן מחדש. זכינו לחיות בתקופה המחייבת אותנו להתגייס, לעצב, לפרש מחדש ולתרגם את מקורותינו. לא מדובר בהכרח במגמות מסוגה של תנועת הרפורמה - לנסות ולהתאים את ההלכה והריטואלים לאיזה צו של קידמה. להיפך - עלינו לייצר שכבה חדשה ורעננה לתרבות המקור, לחזק אותה ולעבות אותה כדי שתענה על שאלות רבות יותר מאלו של קודמינו על משמעות ופשר היות יהודי. אנחנו צריכים להבין את הקשר שבין יהדותנו להיותנו מדינה ריבונית, דמוקרטית. הנאמנות למורשת שלנו מחייבת אותנו לבצע עבודת איירים מתוך אהבה לירושת הדורות ומתוך הבנה שללא גמישות זו לא "יאריכו ימינו על האדמה" הזאת.

ג. יעוד

התרבות היהודית בכלל, ובפרט במדינת ישראל, מתמודדת ללא הרף עם שאלות קיומיות, מוסריות, ביטחוניות ומדיניות כבדות משקל. לדעתי, אין שום אפשרות

"אינני מזלזל בשום חלק מהעבר היהודי ובמיוחד לא באותם חלקים שקיבלו מעמד של קדושה או קנוניזציה"

במקרא ועד לא.ד. גורדון, י.ח. ברנר, ברל כצנלסון, אחד העם, ז'בוטינסקי וכן גוריון. סיפור קיומנו בארץ לא יכול עוד להסתמך רק על השואה כצידוק לקיומה של מדינת ישראל בתור מקום מפלט ליהודים.

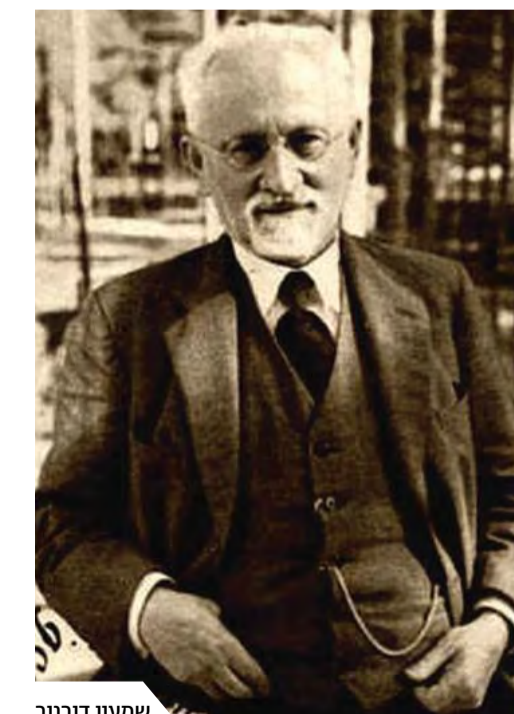
אין בעיניי שום אפשרות לחיים איכותיים כיהודי במדינת ישראל אשר במזרח התיכון ללא תפיסה של חזון ויעוד. השיתוק המדיני והביטחוני של מנהיגי ישראל בשנים האחרונות נובע להערכתי בעיקר מן החוסר החמור בחזון ויעוד. הרי איך אפשר להחליט בשאלות קשות ומסובכות של דת ומדינה, שלום ובטחון, חוק ומוסר, ללא שנהייר לעצמנו מה מטרת העל או קו האופק שאליהם רוצה להגיע מדינת היהודים בארץ ישראל? אולם הדבר נכון גם במישור המשפחתי והפרטי - קשה ליצור ערכי חינוך משמעותיים במשפחה ובבית הספר ללא חזון ויעוד. משל למה הדבר דומה, לאנשים שקבעו את ביתם מתחת ללועו של הר געש והם אינם יודעים להסביר לילדיהם מה מעשיהם שם.

לדור שלנו מגיע שנשכח תשובה ערכית ומשמעותית לשאלה - מדוע טוב לנו ולעולם שתהיה כאן מדינה יהודית דמוקרטית. דורנו מחכה לחזון של אתגר ומשימה, חזון שיכלול בתוכו גם נאמנות לעבר, גם גמישות בהווה וגם יעוד לעתיד.

דב אלבוים הוא סופר, איש טלוויזיה וראש מרכז הגות ויצירה בני"ח

דובנוב וקאליש: סיפורים אישיים על חילון

יש בספרות אזכורים רבים לחילון, אולם רק מעט תיאורים מפורטים של המעבר

שמעון דובנוב

אבריאל בר-לבב

החילון הוא תופעה מודרנית בתרבות היהודית. בכתיבתם האישית של יהודים ניתן למצוא אזכורים רבים לחילון, אולם מעט תיאורים מפורטים של תהליך המעבר מזהות דתית לזהות חילונית. ייתכן שאפשר להסביר את המיעוט היחסי בתיאורים כאלה בכך שהמעבר מזהות דתית לחילונית כרוך בהתנגדות לעבר ובעיבתו, והפרספקטיבה החדשה מטשטשת את משמעותו של המקור הישן. מי שמתאר בפירוט את התהליך שעבר שומר בכך על זיקה הדוקה עם עברו, זיקה שאינה מובנת מאליה. שני מחברים כאלה הם ההיסטוריון שמעון דובנוב (1860-1941), והסופרת איטה קאליש (1903-1994).

סיפורו של דובנוב מופיע באוטוביוגרפיה שלו, "ספר החיים", שנכתבה ברוסית. דובנוב מספר על התרחקותו ההדרגתית מהתרבות הדתית שבה גדל, שהחלה בעקבות ספר משכילי שאותו קרא בגיל 11 - הספר "שולמית" של סופר ההשכלה קלמן שולמן (1819-1899), שבו תיאר מסע בארץ ישראל ובארצות הסמוכות לה. הספרון, שאותו קיבל מאחיו הגדול, עשה על הילד רושם אדיר, והוא קרא בו שוב ושוב ונמשך לאידיאלים המשכיליים החדשים של לאומיות יהודית וזיקה לארץ ישראל הפיזית. עד מהרה החל לקרוא באינטנסיביות ספרי השכלה יחד עם אחיו. דובנוב החל לחוש שהחיים היהודיים מקולקלים וטעונים תיקון. בחילה, הוא מעיד על עצמו, נעשה הרגש הדתי שלו עמוק יותר, אבל הוא שאף להיות דתי בדרכו שלו. לאחר בר המצווה שלו החל ללמוד תלמוד אצל סבו, בן-ציון, שהיה תלמיד חכם והדמות הדתית המרכזית בקהילה הקטנה. אבל לבו של דובנוב נמשך לא אל המסכנות העתיקות אלא אל הספרות העברית החדשה. אחד מתלמידיו של סבו שיתף אותו בקיומה של ספרייה משכילית בביתו של הטוחן המקומי, ודובנוב שקע בקריאה נמרצת של הספרות העברית החדשה.

ואז החל דובנוב ללמוד לשונות נוספות, שפתחו לפניו ספרים נוספים. הוא למד רוסית, ודרכה הכיר את הספרות האירופית הערשה בתרגום רוסי. החל להיווצר עימות בין עולמו הרוחני המתגבש לבין העולם הישן שייצג סבו, הלמדן התלמודי, שאיים לקחת ממנו את ספריו "הטמאים". היה זה איום סרק. דובנוב הוסיף לעולמו את ערכי החירות והביקורתיות.

המהפך הסופי, שבעקבותיו איבד את אמונתו והחל להתנגד לקיום מצוות, התרחש אצלו בעקבות חשיפה לספרות פוזיטיביסטית, מדעית ופילוסופית-היסטורית של המאה התשע-עשרה, בגרמנית וברוסית. כשעבר דובנוב לפטרבורג (וקרא שם באינטנסיביות בספרייה הציבורית), החל לפרסם מאמרים על התיקונים הנחוצים בדת היהודית. בגיל 24 חזר עם רעייתו לעיירת נעוריו. בפטרבורג העדיפו בני הזוג לחיות יחד ללא נישואין, אולם משהחליטו לשוב לעיירה הבינו כי מסיבות חברתיות יהיה עליהם להינשא רשמית. דובנוב התקשה בכך; כל ימיו התקשה להסכין עם סממנים דתיים - פרופ' שמואל ורסס המנוח סיפר לי על הלוייה יהודית בוילנה שנכח בה בצעירותו יחד עם דובנוב, שהתעקש לבוא בגילוי ראש. מכל מקום, בגלל אופיה המעשי של הדת היהודית, היו סקרני העיירה יכולים לעקוב אחרי מידת שמירת המצוות של הזוג הצעיר, ועל כן הם טרחו לחפש דירה מבודדת ככל האפשר. לפני הימים הנוראים קרא הסב לנכדו לשיחה ושאל אותו היכן הוא עומד להתפלל. דובנוב ענה שאפילו אין לו טלית. "קומתו הגבוהה של הסב נכפפה, ראשו הורד מטה עד חזהו. הוא קם והתהלך בלי אומר אנה ואנה על פני החדר. רגעים אחדים נמשכה שתיקה קשה זו. פתאום עמד למולי ואמר בקול חודר לב, שנשמע בו צער אין קץ: שמעון, יבא יום, שבו תאמר כהושע הנביא 'אלכה ואשובה אל אישי הראשון, כי טוב לי או מעתה'."

למרות הפער חש דובנוב בהקבלה שבינו לבין סבו: "והנה מימי סתיו 1884 אפשר היה בעיר-השדה השקטה לראות מחזה כזה: בשני רחובות מקבילים היו יושבים בחדי-עבודה, בין ארונות מלאים ספרים, סב ונכד: האחד עסק בחכמת התלמוד והפוסקים, שאתה הורה לתלמידיו, והאחר התעמק בחכמה החדשה של הדור, וגם לו קהל תלמידים, גדול יותר, שעמם דיבר באמצעות מכשף הדפוס. שניהם חיו כנוזרים, איש-איש ודרך חיו, שונה זו מזו שכלית ודומה זו לזו מוסרית. שש שנים ארך מצב כזה, שאת הטרגיות שבו אני מבין

לילה מאוחרות, כשכל בני-ביתנו התפזרו איש לפינתו, נמלטתי אל מיטתי, היא מחבואי, בה הסתרתי את ספרי ה'חיצוניים' והתייחדתי עמם. קראתי בלהיטות מכל הבא ליד." והיא מוסיפה: "תססה בי ערגה לעולם הרחב, הנעול בפני ... חיפשתי לי דרך לפרוץ את החומה ורק אפשרות אחת ויחידה הייתה ברשותי: מאבק סתרים". המשרתת היא שעזרה לקאליש להסתיר את הספרים והעיתונים מבני הבית. כשהגיעה לגיל 15 בחר האב חתן לבתו האהובה, מתוך רשימה ארוכה של הצעות שידוך. תקוותו הייתה שהנישואין יפסיקו את תשוקתה לחרוג מהעולם שלתוכו נולדה. אולם תקוותו של האב התבדתה: "לא עלה על דעת אבי, כי בתו חרגה זה כבר מתחומה הצר בבית-אביה; לא שיער אבא, שבתו משננת לה שפה זרה וקוראת ספרים 'חיצוניים' אף בשעה שהיא משכיבה לישון את בתה הפעוטה. ובא היום ואשליתינו נמוגו: הוא סר לבקרני בדירתי והנה נתגלתה לעיניו, לתדהמתו הרבה, ערימת-ספרים באדיש ובפולנית. הוא נפגע עד היסוד. בסערת התרגשותו הטיח בפני שנתות קשות, החריס את ספרי ודן אותם להשמדה". איטה ברחה מן הבית, האב פייס את בתו ושכנע אותה לחזור הביתה. רק אחרי שהאב נפטר עזבה איטה קאליש את משפחתה ועברה לחיות חיים חילוניים בווארשה. במילותיה, "ניתקתי קשרים שלא קשרוני". היא לקחה אתה את אחותה הצעירה נעמי, וחדרן המשותף היה למרכז תרבותי ורגשי לצעירים כמותן - בנים למשפחות דתיות שביקשו להם חיים חדשים. תחילה הותירה מאחור את זינה ילדתה הצעירה, ואחר כך חטפה אותה וברחה אתה לברלין. שם ניהלה מאבק משפטי עד שזכתה במשמורת על הבת, ואז עלו שתיהן לארץ. איטה קאליש עבדה שנים רבות בסוכנות היהודית.

גם דובנוב וגם איטה קאליש היו שותפים, כל אחד בזמנו ובדרכו, ביצירתה של תרבות יהודית חילונית. דובנוב כבש לעצמו עמדה ציבורית ומדעית מרכזית, והיה בין מעצבי

גם דובנוב וגם איטה קאליש היו שותפים, כל אחד בזמנו ובדרכו, ביצירתה של תרבות יהודית חילונית. דובנוב כבש לעצמו עמדה ציבורית ומדעית מרכזית, והיה בין מעצבי התפיסה שכתבת ההיסטוריה היהודית היא אחד הרכיבים המרכזיים לגיבוש זהות יהודית חליפית לזהות הדתית, הם גם יצקו בה תוכן המרכזיים לגיבוש זהות יהודית חליפית לזהות הדתית, הם גם יצקו בה תוכן - בכתיבת היסטוריה מקיפה של העם היהודי, "עם עולם", המצוי בכל העולם, כפי שכינה אותו דובנוב. איטה קאליש היא דמות פחות מרכזית, אבל בדרכה הצעונה גם היא הייתה סוכנת חילון - בכך שעיצבה, אולי מתוך מהלך אנושי טבעי ולא דווקא מתוך גישה אידיאולוגית, מרחב יהודי חילוני צנוע לה ולחבריה בוורשה ואחר כך בברלין, בדומה לסלונים הספרותיים של המאה השמונה עשרה. שלא כמו אצל דובנוב, דומה שאצל קאליש התהליך לא הוביל לחילון עקרוני ושכלתני, אלא ביטא ניסיון להיחלצות מתובענותה הבלתי מתפשרת של החברה המסורתית החסידיית שבה גדלה. כשם שלא תמיד הדתיות היא אידיאולוגית, אלא לפעמים פרקטית או חברתית, כך גם לא תמיד החילוניות היא אידיאולוגית. גם אצל איטה קאליש וגם אצל דובנוב אפשר לראות, ביחסי מידה אחרים, את הממדים השונים של החילון - האידיאולוגי, החברתי והמעשי.

ד"ר אבריאל בר-לבב הוא ראש תחום מדעי היהדות במחלקה להיסטוריה, פילוסופיה ומדעי היהדות באוניברסיטה הפתוחה. ספר בעריכתו (יחד עם רון מרגולין ושמואל פיניני) "תהליכי חילון בתרבות היהודית" עומד להופיע בהוצאת האוניברסיטה הפתוחה, בתמיכת קרן פוזן

"הויה"

מרכז טקסי חיים ישראלי

עו"ד סמדר דקל נעים

אנו חיים אמנם במדינה דמוקרטית אשר חרתה על דגלה שוויון בין המינים וחופש דת ומצפון, אך בפועל נתונים יהודי מדינת ישראל לרודנותה של הרבנות החרדית ברובד האישי ביותר, במרחב הפרטי של הקמת משפחה או פירוקה. חוסר היכולת להפריד דת ומדינה בסוגיה זו מהווה פגיעה בוטה בזכויות אדם בסיסיות וטבעיות - הזכות להינשא והזכות לזהות אישית ותרבותית.

בשנים האחרונות מתחוללת בעניין זה מהפכה שקטה דווקא בציבור הדתי. זוגות דתיים בוחרים לקיים חתונות פרטיות, מבלי לעבור דרך הרבנות הראשית ומוצאים אלטרנטיבות הלכתיות, הן לנישואין והן לגירושין. אך בעוד לציבור הדתי על זרמיו השונים יש הכלים הלכתיים להתמודד עם האתגר, הציבור החילוני עומד חסר אונים, חסר ידע, ומעמיד במרכז אירוע הנישואין, שהוא חילוני לחלוטין, אדם חרדי - בשם ה"מסורת" ולשם ה"חותמת". וכך נוצר מצב אבסורדי שבו הרבנות נעשית שירות לחילונים.

אולם ההליכה העיוורת על פי הקונצנוס הזה הולכת ומתערערת. צעירי ישראל לא המתו הרבה לפני שהחלו לשנות את המציאות במורגליהם. מנתונים של הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה עולה כי בכל שנה נישאים מחוץ לישראל כחמישית מהזוגות היהודיים הישראליים. קפריסין ופראג הומים זוגות ישראליים שזה עתה נישאו. זוגות רבים מקימים משפחה ללא גושפנקה של המדינה - הם "ידועים בציבור". למעלה מאלף זוגות ישראליים בשנה מקיימים טקסי נישואים יהודיים "פרטיים" שלא באמצעות הרבנות. חלקם

טקסים המושגתים על עקרונות השוויון והפלורליזם ומחברים בין עבר להווה, בין מסורת לחידוש

טקסים של זרמים פלורליסטיים ביהדות, וחלקם טקסים יהודיים-חילוניים באמצעות "הויה" או עורכי טקסים עצמאיים. וצריך לשאול, האם הגיוני שזוג ישראלי ייסע לחו"ל כדי לממש את החלטתו להתחתן? האם סביר שזוגות חיים יחד ומקימים משפחה ללא נישואין, משום שאינם יכולים לקיים טקס התואם את השקפת עולמם באופן חוקי בארצם? האם סביר שזוג העורך חתונה יהודית פרטית לא יכול להירשם כנשוי במרשם האוכלוסין? האם אין זה אבסורד ש-300,000 מאורחי המדינה, עולים מכוח חוק השבות, פסולים לנישואין ע"י הממסד הרבני?

בבסיסו, טקס הנישואין היהודי הוא פשוט ביותר: גבר מקדש אישה בדבר השווה פרוטה, ויש לכך שני עדים. אלו התנאים ההכרחיים והמספיקים. כל שאר המרכיבים - ברכות, כתובה, רב, הדרכת כלות, מקווה, תעודת כשרות, הן תוספות מאוחרות של הממסד הרבני. כמו בנושאים אחרים, גם כאן נעשתה ההלכה יותר ויותר נוקשה ומפורטת עד שנשארו היום רק עם האופציה המחמירה. הממסד הרבני, בחסותה של מדינת ישראל, כופה על זוגות להתחתן בדרך שרבים אינם מזדהים איתה, אינם מאמינים בה ולרוב גם אינם מבינים אותה. אולי העובדה העצובה ביותר היא שרוב הזוגות, גם החילוניים, חושבים שזו הדרך היהודית להתחתן ואינם מודעים לכך שזו הדרך של הממסד הרבני, לא של היהדות.

בשנים האחרונות, במקביל להקצנה בממסד הרבני, והרבה בזכות המיאוס של הציבור החילוני בו ובמה שהוא מייצג, יותר ויותר זוגות מתוודעים לאפשרות האחרת, לכך שהם יכולים להתחתן בישראל על פי הערכים והאמונות שלהם ולהנכיח את יהדותם על פי השקפת עולמם. זוגות אלה מבינים שיש שם כמה אפשרויות שמתוכן הם יכולים לבחור. הם לומדים לקראת הטקס ומעצבים אותו ביחד עם עורך או עורכת הטקס בעלי הידע והניסיון, אך הטקס הוא של הזוג, לא של הרב, לא של המדינה, לא של הדתיים, הטקס הוא של הזוג העומד תחת החופה.

לפני כעשרים שנה התחילו לקום בתי מדרש פלורליסטיים הפתוחים לקהל הרחב. לבתי מדרש אלו הגיעו חילונים שרצו ללמוד את הטקסטים, ותוך כדי לימוד גילו כי יש כל כך הרבה מחלוקות בתרבות היהודית והרבה שטחים אפורים. הם נחשפו לכך כי במשנה בגמרא, בין ראשונים ובין אחרונים יש מקום לריבוי דעות, יש מקום למחלוקת. בבתי מדרש אלה נולד צורך לעסוק בטקסים ולא רק בטקסטים. שני בתי מדרש ותיקים - מרכז "בינה" והמדרשה באורנים חברו יחד עם מכון הטקסים החילוני והקימו בשנת 2006 את "הויה" - טקס ישראלי, ארגון לעריכת טקסי חיים מלידה ועד קבר, ובראש ובראשונה טקס הנישואין. בהויה עורכים, לומדים ויוצרים טקסי חיים הנוטעים בסורת היהודית ומקורותיה, ובו בזמן מבטאים התחדשות יהודית, וחילוניות בת זמננו, טקסים המושגתים על עקרונות השוויון והפלורליזם ומחברים בין עבר להווה, בין מסורת לחידוש. הויה הינה כתובת גם לזוגות שאין להם אפשרות להתחתן במדינת ישראל - יוצאי ברייה"מ שהרבנות מטילה ספק ביהדותם, גרים, זוגות חד מיניים ועוד אורחים שאין להם את הזכות הבסיסית להתחתן במדינה שבה הם גרים. הויה פועלת להחזיר את היהדות לידיים של האנשים, לאפשר מגוון של דרכים להתחתן במדינת ישראל ולהגדיל את האור הפלורליסטי במרחב הישראלי.

עו"ד סמדר דקל נעים היא מנכ"ל הויה

חתונה אזרחית

